

Van het Europa van de lidstaten naar het Europa van de stedelijke netwerken

Versie 7 maart 2011

Geo-economisch beslaat Europa een beduidend groter gebied dan de Europese Unie. Begrensd door de Noordelijke IJzee in het noorden en de Sahara in het zuiden, Siberië in het oosten en de Atlantische Oceaan in het westen, heeft dit Groot-Europa een aantal essentiële productiefactoren in huis: grondstoffen in het oosten en zuiden, arbeid in het zuiden en de technologie in noordwest-Europa. Een dergelijk gebied is te groot en te divers om als één geheel te besturen. Wél nastrevenswaard is het om tot een reeks van samenwerkingsrelaties tussen het Noordwest-Europese kerngebied en de andere onderdelen van geo-economische ruimte van Groot-Europa te komen. Een soort confederatief middenbestuur voor het nieuwe Europa.

Het Europa van de stadsstaten

Om met het kerngebied van dit Groot-Europa te beginnen. Dit kerngebied is beduidend kleiner dan de Europese Unie en wordt sinds de late middeleeuwen gevormd door het Europa van de stadsstaten. De term is van de bekende politiek socioloog Stein Rokkan, specialist in de Europese natievorming. Het betreft hier het deel van Europa dat loopt van de Hanze en de Lage landen in het noorden tot en met het stedenlandschap van Noord- en Midden Italië in het zuiden. Dit gebied vormt tot op de dag van vandaag de economische en innovatieve motor van Europa. stedelijke netwerken bepalen er het ontwikkelingspatroon, niet alleen intern maar ook in de relaties naar buiten toe. In dit kerngebied ligt één reuzenstad, een 'megapool' zoals dat tegenwoordig wel genoemd wordt. Dat is de driehoeksstad die gevormd wordt door Randstad, Vlaamse Ruit en Rhein-Ruhrgebied. Een sterk verstedelijkt gebied van intensief met elkaar verweven stedelijke agglomeraties van totaal zo'n 30 miljoen inwoners. Het is de enige megapool die Europa rijk is, meer dan alleen een reuzenstad, maar ook een stad die bovendien met Brussel tevens de politieke hoofdstad van de Europese Unie binnen haar grenzen heeft.

Het Europa van de stadsstaten vormt een dusdanige eenheid qua economische soliditeit, technologisch niveau, politieke cultuur en infrastructurele interactie dat het de aangewezen zone is om als staatkundige kern van Groot-Europa te gaan fungeren. Dat zou een eerste stap moeten zijn op weg naar een Europa nieuwe stijl. Het huidige Europa van de lidstaten staat de broodnodige transformatie naar een Europa van de stedelijke netwerken danig in de weg.

Van lidstaten naar

De huidige unie is opgebouwd uit lidstaten. Zij bestaan goeddeels uit natiestaten die hun huidige vorm, omvang en structuur kregen in de 19^e eeuw in het kader van de vorming van nationale markten tijdens de ontwikkeling van het industriële kapitalisme. Dat was de periode dat het initiatief op wereldniveau nog bij de West-Europese koloniale machten lag. Oost-Europa was relatief achtergebleven, in de loop van de tweede helft van de eeuw ontpopte Duitsland zich snel tot een opkomende economische macht. Na de Eerste Wereldoorlog waren de verhoudingen ingrijpend gewijzigd. Alhoewel de koloniale machten hun overzeese gebieden behielden, was het initiatief in de wereldeconomie overgenomen door Amerika. In Midden- en Oost-Europa had de verrijzenis van de Sovjet Unie en het machtsvacuüm dat ontstond na het uiteenvallen van de Oostenrijkse Dubbelmonarchie en van het Ottomaanse Rijk een verre gaande staatkundige versnippering tot gevolg. Het betrof hier veelal staten met zwakke regimes die als een Cordon Sanitaire overeind werden gehouden door de westerse

landen als schild tegen het communistische gevaar. Na de Tweede Wereldoorlog was de wereldpositie van de West-Europese naties nog verder verzwakt. Amerika was nu in het westen oppermachtig geworden, Europa was zijn koloniën kwijt en de landen van het Cordon Sanitaire en zelfs een deel van Duitsland waren door Stalin opgegeten. West-Europa, gesteund door Marshallhulp, zocht zijn heil in economische samenwerking, van EGKS tot en met de Euro. Het achterliggende idee hierbij was lange tijd een ontwikkeling naar analogie van bijvoorbeeld de Duitse 19^e-eeuwse natievorming van economische unie naar politieke unie, van Zollverein (1834) naar Tweede Keizerrijk (1871).

.....stedelijke netwerken

Het grote probleem daarbij is dat de staatkundige opbouw en structuur van weleer niet meer strookt met de verhoudingen van de 21^e eeuw. De situatie waarin de lidstaten, en met name bepaalde “grote” lidstaten, onderling de zaak bedisselen is niet meer van deze tijd. De stedelijke netwerkstructuur van Europa moet leidend worden, i.c. het gewicht van de diverse onderdelen in dat netwerk, voor de beslissingsstructuur van het Europa van de toekomst in plaats van bijvoorbeeld een klassieke machtskingsi als de as Berlijn- Parijs. Neem de ABC-megapool (Amsterdam - Brussel - Cologne), een megapool van drie sterk verweven stedelijke agglomeraties (Randstad, Vlaamse Ruit, RheinRuhrgebied), de enige megapool van het werelddeel. Zo’n knooppunt zou de bestuurlijke zwaarte moeten krijgen die het verdient, en dat geldt voor andere belangrijke knooppunten in de Europese stedelijke netwerken. Laten we hier de structuur van die netwerken en de mogelijke ontwikkeling daarvan in de toekomst eens nader analyseren.

De Eurogonaal

De ABC-megapool maakt op zijn beurt onderdeel van een stedelijke driehoek in de vorm van een driehoek aan weerszijden van het Kanaal, samen met de klassieke, van oorsprong 19^e-eeuwse metropolen Parijs en Londen. Great Londen vormt het uiterste westpunt van een Europees stedelijk netwerk, zijn oostelijker tegenhanger is Moskou. Daartussen t is netwerk ‘opgehangen’ aan twee bogen, door ons de Eurogonaal gedoopt. De noordelijke boog loopt van Great London via de ABC-stad, Hamburg, Berlijn, Warschau en Minsk naar Moskou. De zuidelijke boog via Lyon, Milaan/ Noord-Italië, Wenen/ Boedapest en Kiev naar Moskou. Binnen de Eurogonaal is het historische Europa van de stadsstaten vervat. Dit gebied binnen de Eurogonaal zou in de toekomst één van de vijf hoofdonderdelen voor het middenbestuur van een Groot- Europa kunnen vormen. Binnen dit kern-Europa Intern zouden het niet langer de natiestaten moeten zijn die de dienst uitmaken. Die blijven wel bestaan, maar dan als een tweede staatsstructuur op de achtergrond, een soort senaat. De Europese commissie als de regering van kern-Europa wordt voortaan samengesteld en gecontroleerd door de stedelijke eenheden in het netwerk, verenigd in een kern-Europese federatie. Dat wordt dus kiezen voor bijvoorbeeld Grand Paris en Milaan/ Noord-Italië: een deelstaat worden in kern- Europa of een rol spelen in een zuidelijkere ‘Latijnse’ netwerkboog. Die keuze zal niet alleen door ‘Parijs’ en ‘Milaan’ maar ook en niet in laatste plaats door ‘Brussel’ genomen worden.

De vier hoekstenen van Groot-Europa

Naast het kern-Europa binnen de Eurogonaal kan Groot-Europa in potentie uit een viertal andere hoofdbestanddelen gaan bestaan. Samen kunnen ze in de toekomst een(con)federatief verband vormen of voorafgaande daaraan een reeks bilaterale

samenwerkingsvormen aangaan. Eén hoofdbestanddeel of hoeksteen van Groot-Europa wordt gevormd door Londen met de Skandinavische wereld. Deze hoek van het werelddeel heeft tot op heden voor het leeuwendeel een zekere distantie gehouden tot de Eurozone.

De Angelsaksische banden aan de overkant van de Grote Plas zijn onmiskenbaar. Het is een uitgesproken protestantse wereld. Juist in dat opzicht zijn er grote overeenkomsten met het noordelijk deel van de Eurogonaal. Aan weerszijden van Noordzee en Oostzee bestaan historisch gegroeide banden. Dit was in de late middeleeuwen en de vroegmoderne tijd het handelsgebied van de zogeheten Moedernegotie waaraan Amsterdam als Europese stapelmarkt voor alles zijn welvaart dankte. In het kader van de Groot-Europese eenwording ligt een nauwere relatie tussen het kerngebied van Europa en de Angelsaksische/ Noordse boog het allereerst voor de hand.

De tweede hoeksteen is Moskou en de wereld daaromheen en daarachter, nog lange tijd in de toekomst een even belangrijke als onvermijdelijke leverancier van energie en grondstoffen, of we dat nu leuk vinden of niet. Een Slavische en Oosters-orthodoxe wereld. De derde hoeksteen in het groot-Europese schaakspel is een heel interessante: Istanbul. Niet alleen vanwege het relatieve economische succes van Turkije, maar vooral ook vanwege de uitgekende manier waarop het land de laatste jaren zijn geopolitieke positie heeft uitgespeeld, zowel in de islamitische wereld als in de oosters-orthodoxe wereld, als ten opzichte van West-Europa. Meer en meer lijkt Istanbul zich te ontwikkelen tot een economisch en cultureel modern rolmodel voor jonge Arabieren die zich kritisch verhouden tot de autocratische, even rechtzinnig islamitische als pro-Amerikaanse regimes in eigen land. En tegelijkertijd blijft Istanbul zich op Europa richten, ondanks het feit dat men van die kant al meermalen teleurgesteld is. Daar kan Europa niet ongestraft mee door blijven gaan. De vierde hoeksteen is Madrid/ Lissabon. Binnen groot-Europees verband vormt deze mediterrane-katholieke hoekstad tevens de hoeksteen van een zuid-Europese Latijnse Boog, Arco Latino. Daarnaast vormt zij de schakel met Latijns Amerika in opkomst. En met de Maghreb/Noord-Afrika, niet onproblematisch en mede daarom niet minder een opgave.

En de vijfde en zesde hoeksteen: de Maghreb en het Nabije Oosten?

Jawel, u leest het goed: we spreken hier met opzet van het Nabije Oosten (Proche Orient, Nahosten) en niet van het Midden Oosten, want dat is een geopolitiek Amerikanisme. Voor ons Europeanen is dit oosten dichterbij dan we beseffen. Ook voor kern-Europa is het van belang ook zelf directe relaties te onderhouden met de potentiële vijfde en zesde hoeksteen van Groot-Europa. Niet voor niets wilde Angela Merkel zo graag lid worden van de Mediterrane Unie van Nicolas Sarkozy - des te ironischer dat hij daarbij op de 'verkeerde' paarden wedde. En niet voor niets koesteren Duitse energiebedrijven grootse zonne-energieplannen voor de Sahara. Maar voordat dit allemaal zo ver is, moet er nog heel wat water door de Nijl gestroomd zijn.

Dan moeten van Europese zijde nog de nodige vooroordelen overwonnen worden. En dan moet er natuurlijk aan gene zijde van Mare Nostrum nog wel het nodige verbeteren aan de economische en politieke stabiliteit. De allereerste voorwaarde dáárvor is dat de Arabische revolutie die nu op gang is gekomen actief vanuit Europa ondersteund wordt. En dat de Arabische wereld als gelijkwaardige partner erkend wordt en niet primair als wingewest beschouwd wordt. In dit verband zou Europa de kans moeten benutten over de hele linie de relaties met de Maghreb en het Nabije Oosten te verbeteren nu de positie van Amerika in de regio meer en meer onder druk komt te staan. Maar hoe? zei Keizer Karels hond.

Jan Dirk Dorrepaal (ruimtelijk organisatiekundig adviseur [Zevenhuizen/ Zuidplas]) en Steven van Schuppen (cultuurhistoricus[Den Haag])